

VIDENSKAB OG KONFESSIONALITET

Professor theol. dr. Asger Chr. Højlund

RESUMÉ: Denne artikel søger først at vise, at den danske stats modvilje mod at anerkende teologiske institutioner med en konfessionel basis ikke bare er ude af trit med den måde, der bliver drevet teologi på ude i verden, men også er i strid med den voksende forståelse af de grænser, der gælder for alt videnskabeligt arbejde. Dernæst argumenteres der for, at en konfessionel binding ikke behøver at være den hindring for videnskabeligt arbejde, som mange hævder. Tværtimod kan den være med til at sikre teologiens saglighed og frihed – netop ved at fastholde teologien på dens genstand. Artiklen er udarbejdet på baggrund af et oplæg ved en paneldebat i Løgumkloster den 6. juni 2009.

Teologiske institutioners konfessionelle basis

Det burde være udramatisk at argumentere for, at der kan drives videnskabeligt arbejde på et konfessionelt grundlag. Det er på et sådant grundlag, de fleste teologiske uddannelsesinstitutioner i verden arbejder, også mange af dem, der er tilknyttet universiteter. Det er ved den slags institutioner, en lang række af de teologer, danske teologer læser, hører på konferencer og indgår i forskningssamarbejde med, arbejder – uden at det tilsyneladende er et problem for det videnskabelige samarbejde.

At det er sådan – at teologisk uddannelse og forskning normalt drives ved institu-

tioner med et konfessionelt grundlag – har noget med fagets egenart at gøre. Teologien arbejder, til forskel for religionsvidenskab, indefra, ud fra en given tro, også når den benytter sig af religionsvidenskabelige metoder. Den prøver at forstå og reflektere over en bestemt tro, at trænge ind i dens grundlag og reflektere over, hvilket lys denne tro kaster over nutidigt liv – med den kristne trosbekendelse som ramme.

Det er der en praktisk begrundelse for, nemlig at kirken er hovedaftager af kandidaterne fra en sådan uddannelse. Uddannelsen skal sætte folk i stand til at forvalte og reflektere over det, de skal ud at arbejde med senere.

Men det er der i høj grad også en principiel begrundelse for. For skal teologien, til forskel for religionsvidenskaben, ikke bare beskæftige sig med det religiøse fænomen, men med Guds virkelighed i en eller anden forstand, og da ikke mindst Guds virkelighed sådan som kristen tro bevidner den, da kan det kun ske inden for en trosmæssig ramme – selv om dette på ingen måde ophæver brug af fornuft og menneskelige indsigter. Kristen teologi kan efter min mening ikke komme uden om Anselms *credo ut intelligam*.

Den sekularistiske reaktion

Der er dem, der af samme grund mener, at teologien ikke hører hjemme på universitetet. Der er noget, der tyder på, at teologien i disse år er trængt som universitetsfag i Europa. Et af de steder, hvor man synes at være kommet særligt langt, er i Sverige, hvor de universitetsmæssigt mest "besværlige" fag, etik og dogmatik, i 1970'erne blev omdannet til de mere værdineutrale fag *tros- og livsåskådningsvetenskap*, og hvor der nu synes at være stærke tiltag i retning af at ophæve teologien som selvstændigt og samlet fag.

Helt så galt ser det ikke ud i Danmark – selv om der også i Danmark er kræfter i den retning. Dog er det svært at lade være med at se på håndteringen af SU-lovgivningen (hvor man afviser at give SU til studier ved institutioner, der bare på nogen måde har en konfessionel fundats) som et markant og påfaldende ensidigt signal i den retning. I en artikel i Kristeligt Dagblad den 14. maj 2009 ("Grundlovens kirkeparagraf er sat ud af kraft") tolker Hans Raun Iversen den store tilbageholdenhed fra statens side på dette område – sammenlignet med, hvad man ellers kan få SU-støtte til – som et sekularistisk træk.

Vi har efterhånden hørt det så tit: Reli-

gionen skal ud af det offentlige rum. I mødet med den synlighed, som religion igen er blevet kendetegnet af, ikke mindst i kraft af den rolle, som islam er kommet til at spille, griber man igen tilbage til oplysningstidens idealer og løsningsforsøg. Hvad religion som en samfundsbærende størrelse kunne afstedkomme af ulykker, havde man set i tredveårskrigen. Skulle samfundene sikres mod den slags ulykker, måtte man finde noget andet end religionen til at binde et samfund sammen. Og det blev da fornuften og den videnskab, der baserede sig på den alene. En vigtig aktør i dette blev universiteterne, der skulle levere basis for opbygningen af samfundene på dette grundlag. Der er en del, der tyder på, at det er dette, man igen griber tilbage til, blandt andet i SU-styrelsens håndtering af dette spørgsmål.

Det påfaldende er bare, at denne griben tilbage til oplysningstiden sker på et tidspunkt, hvor der fra mange sider stilles spørgsmålstejn ved holdbarheden i oplysningstidens projekt. Vi har i dag fået en meget større fornemmelse for foreløbigheden og begrænsningen i fornuftens muligheder. Den tro på muligheden for at nå ind til den ene, altomfattende sandhed, som bar universiteterne igennem 1800-tallet, er mildest talt stærkt på retur. Fra filosofisk hold peges der i dag på den begrænsning, der er knyttet til al menneskelig tankevirksomhed, indlejret som den er i et bestemt sprog og en bestemt kultur. Ikke at fornuften dermed bør eller kan opgives. Men med erkendelsen af dens begrænsning – og af dens tendens til blindhed over for og til tider hårdhændede fremfærd mod andre kulturer og tænkemåder – møder man i dag en langt større ydmyghed i brugen af den og åbenhed for, at virkeligheden grundlæggende altid vil være større end det, en enkelt kultur og dens brug af fornuften kan

Det staten her efter min mening skulle gøre, er at arbejde for en uddannelsespolitik, som både betoner respekten for mangfoldigheden i livssyn og nødvendigheden af den indbyrdes samtale.

nå til. Det ville tjene ikke bare sagligheden, men også statens interesser, hvis den lod sig præge lidt mere af den slags indsigter end af en bevidstløs griben tilbage til en ufordøjet oplysningssekularisme.

Statens berettigede ønske om en fælles platform

Betyder det, at vi så bare skal kaste os i armene på pluralismen og støtte alle gode tiltag, af hvad art de end måtte være? Nej, statens frygt for spændinger og opløsning i samfundet er efter min mening berettiget. Og det samme er dens insisteren på saglighed og fornuft som en fælles platform for samfundets liv. En afgørende forudsætning for samfundets overlevelse bliver den fælles samtale. Og i denne fælles samtale vil almene, velunderbyggede og dermed også fornuftsmæssige argumenter være af afgørende betydning. At staten ser uddannelsen som en vigtig faktor i fremelskningen af dette, er fuldt forståelig. Problemet er bare, hvis dette sker ved en forhåndsudelukkelse af religion og andre grundlæggende livsanskuelser. Så bliver resultatet nemlig let det modsatte af det tilsigtede, nemlig en følelse af marginalisering hos store grupper i samfundet – med de spændinger, det giver. Frelens projekt genererer ufred.

Det staten her efter min mening skulle gøre, er at arbejde for en uddannelsespolitik, som både betoner respekten for mang-

foldigheden i livssyn og nødvendigheden af den indbyrdes samtale. Både af hensyn til samfundet og af hensyn til videnskaben. Det gavner ikke videnskaben, at grænserne for dens arbejde bestemmes så snævert som muligt. Al videnskab, og da ikke mindst teologi, står over for en virkelighed, som er større, mere mangfoldig, mere nuanceret end den indsigt, man lige for tiden er i besiddelse af. Og her har staten selvfølgelig ingen specialindsigt. Det, den er interesseret i og skal sikre, er, at rammerne for dette vidtforgreneede videnskabelige arbejde er så gode som mulige og kan generere så gode og nuancerede indsigter som muligt. Lige som det gælder inden for andre dele af samfundslivet må staten lytte til initiativer og indsigter på brugerplan. Det, embedsmændene skal sikre, er kvaliteten i det, der gøres. At det er velunderbygget, mangfoldigt, gennemskueligt, usekterisk og så videre. At man er i stand til at redegøre for sine mål og indsigter på en måde, som kan følges og efterprøves af andre, selv om man ikke nødvendigvis er enig.

En kirkelig uddannelses særlige muligheder

At jeg med det, jeg her har sagt, går ind for, at teologi fastholdes som et universitetsfag, vil jeg bare lige nævne. Det ville ikke være godt for universitetet, hvis dets forståelse af, hvad videnskab er, måtte udelukke teo-

logien som fag. Teologiens tilstedeværelse på universiteterne – hvor den vel at mærke står fast på at være teologi – er en vedblivende påmindelse om de betingelser og de grænser, som al ægte videnskab er underlagt – og vel også godt ved om. Og for teologien er det at være på universitetet i bedste fald med til at sikre en høj grad af saglighed og videnskabelig stringens.

Min opgave her er alligevel at sige, at der på dette grundlag i høj grad *også* kan drives teologi på en fri kirkelig institution med en konfessionel basis, sådan som det som sagt sker utallige steder i verden. Ja, at en sådan basis endda kan have sin store styrke.

For det første ved at den trosmæssige basis er med til at sikre teologien som fag. Som jeg har nævnt, er dette under pres på universiteterne – udefra, men også indefra. Uden en trosmæssig basis kan det blive svært at fastholde teologien som et samlet fag. Med det resultat, at de enkelte teologiske fag drives uden ret megen skelen til og inddragelse af de andre – og efterhånden lige så godt kan drives under humaniora. Det er en trosmæssig basis i høj grad med til at hindre. Den er den stadige påmindelse om det, der binder fagene sammen. Med den frugtbare dynamik fagene imellem, som det fører med sig, og som er med til at gøre teologien til et så spændende fag. Og til et fag med relevans for det arbejde, man senere skal ud i.

Og det er så det andet, som den bekendelsesmæssige ramme er med til at sikre – relationen til det arbejde, som er den primære begrundelse for, at vi overhovedet har faget. Der er ingen grund til at skjule, at relationen mellem universitetsuddannelsen og den kirkelige virkelighed, præster skal ud i, ofte er temmelig tynd. At uddannelsen kan forekomme irrelevant, når man først befinder sig ude i det kirkelige liv. Det er jo

lidt af et paradoks, at netop den uddannelse, der betoner teologiens relevans for vor tid (sådan som teologi på vores universiteter gennemgående forstår sig selv), ofte befinder sig på stor afstand af, hvad der rører sig blandt mennesker – ganske enkelt fordi den i sin iver efter at sikre det akademiske niveau mere forholder sig til en lang tanke-tradition end til det, der lige rører sig. Her tror jeg, at en uddannelse med en kirkelig basis og målsætning som vores på en helt anden måde vil være gearet til at opfange og forholde sig til den slags ting. Det ligger ganske enkelt i dens praksisnærhed.

Bekendelsen som fastholdelse på teologiens genstand

Men det er så også her, indvendingen mod en sådan uddannelse melder sig – om den med denne praksisnærhed, og så oven i købet med en bekendelsesbinding, vil kunne drives videnskabeligt.

Lad mig for det første sige, at det bestemt ikke er det negative forhold til det videnskabelige, der ligger bag oprettelsen af Menighedsfakultetet og vores søsterinstitution i København, Dansk Bibel-Institut. Hensigten med oprettelsen er i høj grad refleksionen, dybdeboringen, ønsket om at trænge bag om den konkrete kirkelige praksis – til den virkelighed, som den historisk og trosmæssigt lever ud af, og den verden den i dag lever i, for at forstå sin sag og opgave bedre. At uddannelsen meget gerne må være praksisnær betyder ikke, at den kun handler om indøvelsen i en praksis, eller om at lære at forvalte noget, der nu bare er sådan. For os sigter uddannelsen, som al akademisk uddannelse, i høj grad på den selvstændige refleksion. Det har både præster og teologiske underviserer og ledere i kirken brug for, hvis de skal kunne stå distancen.

For det andet vil jeg sige, at det er en

misforståelse, hvis man forstår bekendelsen som en binding eller en grænse. Bekendelsens primære opgave er at fastholde teologien på dens genstand. Videnskabeligt arbejde har altid med en genstand at gøre. Videnskaben er opstået, fordi der er et bestemt område, man vil have belyst. Og succesen i dens arbejde måles på dens evne til at lukke den virkelighed op, genstanden repræsenterer – sådan som vi kender det fra naturvidenskabernes arbejde. Det er ikke altid, at videnskabeligt arbejde lever op til det. Videnskab kan blive til et lukket rum i forhold til den virkelighed, den ellers var sat til at undersøge. Den fare er måske særlig stor for teologien, fordi dens genstand unægtelig er af en anden art end naturvidenskabernes. Her er det bekendelsens fornemste opgave igen og igen at kalde teologien tilbage på, hvad der er dens genstand.

Jamen, selve ordet bekendelses*binding* – det er da i den grad imod videnskabens natur? Man kan med lige så fuld ret argumentere for det modsatte, nemlig at det netop er denne binding, der sikrer teologiens videnskabelige frihed. Når interesser, kirkelige magtinstanser eller en bestemt metode vil lægge sin klamme hånd på teologien, har teologen sin frihed i kraft af henvisningen til sin sag og arbejdet med den. Det er den, der står over alle særinteresser. Med den for øje skabes der rum for frihed, også når det gælder metoder og tilgange – og man bevares mod det afguderiske forhold til én bestemt metode.

Når bekendelsen sætter grænser

Selvfølgelig ligger der også begrænsninger i bekendelsesbindingen – det ville være forkert at sige andet. En underviser ved en institution som vor kan da komme så meget på kant med den basis, institutionen bygger på, at man kan blive nødt til at forlade stedet. I dette stykke ligner den kirken mere

end universitetet. Og er det ikke netop det, forskningen efter sit væsen må vende sig imod? Er det ikke den uhindrede mulighed for at forske og dele sine resultater frit, der er dens livsrum?

Jo. Men enhver må alligevel med sig selv overveje, hvor entydig den frihed er. Hvor vigtig friheden end er for forskningen, vil der langt de fleste steder være ting, som begrænser den. Af etisk art, af samfundsmæssig art, ja sågar af faglig art. Vi behøver bare at tænke på postyret omkring Aarhus-professoren i psykologi, Helmuth Nyborg. Den værdifri forskning findes ikke. Forskningen sker altid inden for et værdigrundlag, som ligger uden for forskningen selv. Det afgørende, når det gælder forskningsfrihed, er ikke, om alle, der ellers er begavede nok, kan ansættes overalt og få lov til at forske, lige som de vil. Det afgørende er, at en lærer ved en given institution, med de regler og rammer, der nu gælder for den institution, alligevel har mulighed for at gå egne veje, afprøve nye metoder, stille nye spørgsmål og publicere frit.

Muligheden for, at man som ansat når frem til resultater, der strider mod grundlaget for Menighedsfakultetet, er der som sagt. Men her vil vor institutions forpligtelse på forskning og forskningsetik allerførst medføre, at man nøje må overveje det resultat, en ansat når frem til. Det er jo også for at nå til nye erkendelser, at man ansætter folk hos os. Skulle det alligevel føre til, at vejene skilles – og den mulighed er der, selv om det jo altså ikke er sket endnu – så vil det ske på et klart formuleret grundlag og efter forud fastsatte spilleregler. Og det vil naturligvis ikke betyde en hindring i offentliggørelse af det, man er nået frem til.

Afsluttende opfordring

Det er den slags ting, staten må lægge vægt på i sin vurdering af en institution som vor

– sammen med åbenhed omkring ansættelse, offentlig prøvelse af læreres akademiske arbejder, akademiske kvaliteter som redelighed og integritet i omgangen med egne og andres resultater, åbenhed omkring ens forskningsresultater og villigheden til at indgå i en åben og fri dialog med andre forskere og så videre.

Både videnskabeligt og ud fra et samfundsmæssigt hensyn vil en satsning på

mangfoldigheden i teologisk undervisning og forskning i forening med sikring af den gensidige åbenhed være langt at foretrække frem for den nuværende mærkelige enstrenghed. Faren ved den sekularistiske måde, tingene i dag administreres på, er, at der sker en indsnævring af den videnskabelige verden og den akademiske samtale – til stor skade for denne samtale selv og dermed både for samfund og for kirke.

FORFATTEROPLYSNING

Asger Chr. Højlund
Menighedsfakultetet
Katrinebjergvej 75
8200 Aarhus N
ach@teologi.dk
+45 86 16 66 66 + 14